

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20.— VIDEM, 1. - 15. JULIJA 1952. Leto III. — Štev. 44
 UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Proces proti »Il Corriere della Sera« in »Il Messaggero Veneto« pri videmskem sodišču / /

Župnik Kračina

je podlegel Machiavelli-ju

«Namen opravičuje sredstvo» je napisal pred petimi stoletji Machiavelli in tako se sedaj zdi prav žaliti slovenskega duhovnika, če je to potrebno za šovinistično stvar

V sredo 18. junija 1952 ob 15.30 uri popoldne je začel pred sodiščem v Vidmu proces, v katerem je nastopil kot tožitelj don Angel Kračina, slovenski župnik iz St. Lenarta v Nadiški dolini, proti Guglielmu Emanuelu, odgovornemu uredniku časopisa »Il Nuovo Corriere della Sera« in njegovemu posebnemu dopisniku Cescu Tomaselliju, ter proti glavnemu uredniku »Messaggera Veneta« Carlu Tigoliju in njegovemu posebnemu dopisniku Arturu Manzanu. Pred približno dvema letoma so omenjeni novinarji napisali nekaj člankov, ki naj bi bili objektivno proučevanje današnjega položaja v Nadiški dolini.

Pri tej priliki so govorili tudi o duhovništvu. Glede dona Kračina so ga lepo in ljubeznivo nazvali »zagrizenega Jugoslovana«, »duet Kračina - Stalina«, »navdušen kaplan fašistične milice«, »jugoslovanski komunistični župnik« itd. Obdolžili so ga poleg tega nekaterih posebnih dejanj, kot n. pr. da »se je z vsem besom zagnal proti narodnemu čutu prebivalstva in da je z nezasišano nasilnostjo napadel vsakogar, ki je ta čut pokazal, ter da je motil dušni mir ljudstva s tem, da je v njem vzbujal dvom, da je cerkvena obsodba komunizma krivična.« Poleg tega so ga dolžili, da »ponižuje ljubezen do Italije.«

Sodišču je predsedoval dr. Bina, sodniki pa so bili dr. Mensi Tieri in Ghisi. Tožbo bi moral zastopati namestnik državnega tožilca dr. Cressati. Don Kračina bi morala podpirati odvetnika Pietro Marcotti in Michele Sartoretta.

Postavili so ponekod pogojnik, ker v resnici državno tožilstvo ni nastopilo proti obtožencem in je bil dejansko edini, ter z vso silovitostjo obtožen don Kračina. Že v samem začetku mu je sodni dvor odrekel pravico, da bi ga branila dva odvetnika in dovolil obrambo samo odvetniku Marcottiju. Pod plaščem nacionalizma je bil v omenjenih časopisnih člankih napaden pred vsem duhovnik. Zalostno je pri vsem tudi to, da je Carlo Tigoli, ki je bil rojen v Orseri v Istri dne 20.1.1901, sin neke Gizele Deklič ki, sodeč po njenem imenu, ne more biti tako čistega italijanskega porekla. Morda pa so ravno takšni ljudje, ki se predvsem sramujejo krvi, ki jim teče po žilah, ter so glavni poborniki nacional-šovinizma.

Ves proces lahko imenujemo burko, ker ni mogoče točno ugotoviti v koliko so na njem upoštevali pravico niti soden postopek. Tako so n. pr. priložili dokumentom te tožbe tudi nekaj izpovedi prič. To pa je proti vsem pravilom sodnega postopka, ki določa, da je treba soditi tiskovne prestopke s pospešenim postopkom, brez predhodnega zasliševanja.

Na ubogega dona Kračina so z vsemi silami delali pritisk, da bi ga prisilili k odstopitvi od tožbe. Končno so ga k temu prisilili in obtoženci so se zavezali samo, da bodo plačali sodne stroške in objavili v svojih časopisih le kronološki potek razprave in dogodka, ne da bi pri tem debatirali o duhovnikovi osebnosti. Tako se je tudi zgodilo in »Corriere della Sera« ter »Messaggero Veneto« sta se v svojih člankih naslednji dan omejila samo na sodno poročilo, ne da bi napadala don Kračina. Na račun te omejitve in ker sta se srečno izognila nevarnosti obsodbe, pa sta oba časopisa v

svojih stolpcih zopet zapela slavospev italijarskemu nacionalizmu. Don Kračina, če prav pomislimo, ni storil nič drugega kakor svojo dolžnost. Dobil je ukaz, da mora pridigati v jeziku, ki ga govori prebivalstvo, da mora spovedovati in govoriti z ljudmi v njihovem jeziku, ker je tako lažje priti do srca in duš tega revnega ljudstva, ki čuti toliko potrebe po duševni pomoči. To pravilo in ukaz je izdala cerkev sama v svoji psihološki intuiciji, ker ji je znano, da se ne sme govoriti v nekem jeziku, ki ga ljudje le s težavo razumejo.

Toda kolikor je razumna in previdna v teh stvareh cerkev, toliko se je pokazal neveden v cerkvenih zadevah tisti odvetnik, ki je očital don Kračini kot zločin, ker je na veliki petek leta 1944 spovedoval partizane, ki so se nahajali v tistih krajih, trdeč, da se na veliki petek ne sme spovedovati. V resnici pa se na ta praznik ne sme samo obhajati. Toda to so malenkosti, katerih tisti, ki hočejo zakriti svojo protiversko usmerjenost in se kažejo samo kot sovražniki duhovnikov, ter jih imenujejo slabe božje služabnike, ne morejo vedeti.

Skrb za naše rudarje

V zadnjem času se je v belgijskih premogovnikih pripetila cela vrsta nesreč, pri katerih je bilo mnogo ljudi ubitih ali ranjenih. Med temi žrtvami je tudi precejšen odstotek italijanskih državljanov. Na srečo se do sedaj ne moremo pritoževati, da bi bili med temi mrtvimi in ranjenimi tudi krepki sinovi iz gorskih dolin Beneške Slovenije. Vendar pa si ne moremo kaj, da ne bi čestit za grozo pomislili, da se lahko vsak čas zgodi kakšna nova nesreča, v kateri bi našli smrt tudi naši bratje.

Kakor znano je delo po premogovnikih zelo težko in nevarno. Verjetno je bilo vedno tako, mislimo pa, da je danes še težje kot običajno, ker vsa Evropa skuša pospešiti proizvodnjo svojih surovin, zaradi nujne potrebe ponovne oborožitve. Posledica tega je prenatrpanost rudnikov z delovno silo in premajhno upoštevanje vseh varnostnih ukrepov, predvsem pa ukrepov za zavarovanje predorov z oporniki.

Zato bi bilo potrebno, da se posveti temu vprašanju mnogo več pažnje, tako od strani italijanske, kakor tudi od belgijske vlade. Italijanska vlada je dolžna to storiti, ker so tudi beneški Slovenci njeni državljani in se mora pobrigati če so pogoji, v katerih morajo delati italijanski državljani, zadovoljivi. Belgijska vlada bi se morala pobrigati za take ukrepe, ker bi v nasprotnem primeru lahko mislili, da delavci v tej državi ni-

majo vse tiste zaščite, do katere imajo pravico. Lahko bi si tudi mislili, da hočejo privatni lastniki rudnikov izkoristiti današnji položaj za povečanje svojih že itak velikih dobičkov.

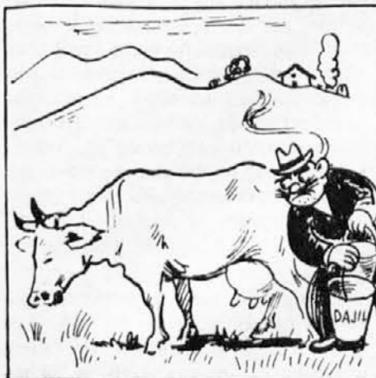
Predvsem pa bi bilo potrebno, da bi se naša vlada končno enkrat odločila in preskrbela naši mladini tisto strokovno izobrazbo, ki bi ji omogočila, da bi lahkot našla v domačih krajih primerno delo in zaslužek in bi ne bilo treba po tujih državah opravljati težkih in nevarnih del.

Zopet so oživeli

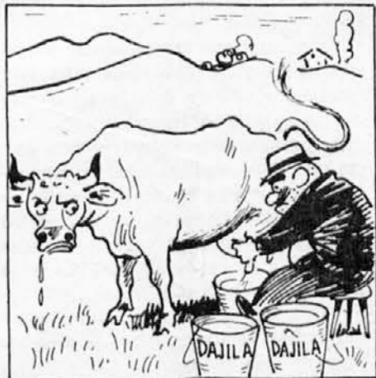
Minister Scelba je zadnji teden javil, da je število žrtev od 25. aprila, to je na dan osvoboditve, znašalo samo 1.872 ljudi. Minister je dal to izjavo, da bi z njo končal spekulacijo, ki so jo fašisti izkoriščali trdeč, da so antifašisti v tistih dneh, ki so pomenili vrnitev človeštva k normalnemu življenju pod okriljem demokracije in svobode, pobili okrog 300.000 Nemcem udinjenih fašistov.

Eden izmed poslancev pa je vprašal ministra: »Zakaj je notranje ministrstvo čakalo vse do danes, da je objavilo to število in je dovolilo neofašistom vsa ta zadnja leta propagandistično spekulacijo z 300.000 mrtvimi, ki so danes bolj živi kot kdaj koli in so bili takrat samo mrtvi od strahu?«

Zakaj hočemo avtonomijo

Star pregovor pravi, da se krava molze pri gobcu. Rimska vlada in njeni davkarji pa tega nočejo vedeti in beneške

Slovence samo molzejo, ne dajo jim pa nič. Zato hočemo avtonomijo, da bo naš de-

ST. LENARTSKA DOLINA

Preganjanje zaradi pravice

»Blagor jim, ki bodo preganjani zaradi pravice, ker njihovo bo nebeško kraljestvo.«

Tako je dejal Kristus pred skoraj dva tisoč leti in tako je še danes zapisano v evangelijskih knjigah. Treba je poudariti, da se mora podvreči temu pravilu vsakdo, ki hoče posvetiti svoje življenje duhovniškemu poklicu. Kadar se torej nekdo odloči za duhovniški poklic, ve, kaj lahko pričakuje od svete in se lahko mirno pripravi na to, kar mu bo ta svet nudil.

Zato se danes ne smemo čuditi primeru župnika don Kračina, človeka, ki je sprejel težko in strašno borbo sam, iz ljubezni do pravice. In prav zaradi te pravice, zaradi njenega spoštovanja, kot je neustrašno izpovedal tudi pred sodnikom, je bil preganjan. Vse in vsi so se združili proti njemu.

Imel je proti sebi nacionaliste, ker bog ni ne Italijan, niti ne Amerikaneec, ampak stoji nad vsakim pojmom narodnosti. Imel je proti sebi fašiste, ker se resnica ne more skladati s samodržstvom in imel je proti sebi tudi to, kar je še ostalo od prvotnih masonov, ker so bili ti vedno protiklerikalni.

Proti tem združenim silam je bilo nemogoče boriti se z upanjem na dosego pravice. Ker pa je don Kračina zaražil teh dejstev moral začasno prekiniti svojo borbo, so hoteli vsi izrabiti to priliko, da bi ga zasmehovali.

»Glejte ga bojazljivca,« so vpili, »ki začne borbo, potem pa nima dovolj poguma, da bi jo vodil do kraja.«

Pri tem svojem očitku iz katerega pomena nacionalističen strup, pa so ti ljudje pozabili še drugi evangelijski izrek, ki pravi: »Kdor je brez krivde, naj prvi vže kamen.«

Tudi če bi bilo res (kar pa ni), da don Kračina ni napravil prav, ker se je umaknil pred nasilnim besom svojih nasprotnikov, pa moramo pomisliti, da ima vsakdo prej ali slej v življenju pravnisleke in oklevanja, da je vsakdo imel trenutke strahu. Morda ni težko nositi duhovniško obleko, pač pa je mnogo težje biti dosleden sam s seboj do skrajnih meja, kar pomeni, da je treba biti v gotovih primerih pripravljen tudi na mučeništvo. Človeška narava pa je šibka in se temu upira.

Zato niso upravičeni tisti, ki vpijejo o nekem škandalu in postavljajo človeka na sramotni oter. Niti mu ne moremo z žalitvami in grožnjami prepričati, da bi ne ostal zvest svojim idejam in tiste-

mu jeziku, ki se ga je učil v materinem naročju. Prav tako mu ne moremo prepričati, da bi ne stal v isti vrsti z drugimi svojimi brati v borbi za obrambo skupnih pravic, ker je tudi duhovnik otrok tega sveta, kjer ima svojo mater in očeta, brate in sestre, nečake in vnuke, bližnje in daljne sorodnike, prijatelje in sovražnike, dobre in slabe lastnosti. Predvsem pa ne smemo pozabiti, da je tudi on človek, ki ima svoje prepričanje, svoj vest in pravico, da jim ostane zvest.

Toda »Il Corriere della Sera« se ne sme smejeti zato, ker se mu je posrečilo, da se je tako pcceni izmazal, čeprav je tako predržno žalil ljudi. Zadeva med njim in don Kračino je samo majhna epizoda v okviru mnogo večje borbe, ki traja že več desetletij. Zato mislimo da bo prav, če navedemo tukaj zgodnico, ki se je zgodila med prvo svetovno vojno v krajih, ki jih je Italija takrat komaj zasedla.

»Il Corriere della Sera« je imel takrat velik očitven značaj masonskega, protiklerikalnega in kapitalističnega dnevnika. Tudi takrat je imel na razpolago velika finančna sredstva in zaradi prestiža, da bi bil prvi časopis, ki prihaja med nove čitatelje, je pošiljal v nove kraje tik za fronto, ki so bili komaj zasedeni, svoje raznašalce s kolesi. Zgodilo se je tedaj, da je nek duhovnik, ki je bil tam kot vojaški kurat, vzel ves sveženj teh časopisov in jih zažgal. To dejanje ni imelo posledic, ki bi mu lahko slečile, ker so upoštevali vojaški čin omenjenega duhovnika. Ostal pa je dogodek kot tak.

Tisti duhovnik, čigar imena za danes nočemo objaviti, je bil rodom iz Terske doline; bil je torej dvakrat brat dona Kračina, ker vse te doline tvorijo nerazdružljivo etnično enoto in ker je ta časopis po procesu v Vidmu in po stojem pisanju, ki je z njim v zvezi, tokrat še bolj zaslužil takšen konec, kot mu ga je določil omenjeni vojni kurat.

PRI NAS IN PO SVETU

NOV PREDSEDNIK SENATA — Na seji rimskega senata, ki se je vršila dne 26. junija t. l., so volili novega predsednika senata, ki bo nadomestil De Nicola, bivšega predsednika senata, ker je dal castavko. Za novega predsednika senata je bil izvoljen Giuseppe Paratore, liberalac iz Sicilije.

POVIŠANA CENA KRuhu — Ministrski svet je določil, da se poviša cena pšenici za 550 lir na stot. Posledica temu bo seveda povišanje cene kruha, ki bo odslej namesto 114 lir, 125 lir kilogram. Ta podražitev je izzvala val ogorčenja med vsemi potrošniki.

PROTEST SOVJETSKJE ZVEZE — Vlada Sovjetske zveze je dne 24. junija izročila britanski in ameriški vladi protestno noto zaradi zadnjih londonskih sklepov o Trstu, ker niso v skladu z mirovno pogodbo.

GENERAL RIDGWAY V VIDMU — Novi vrhovni komandant vojnih sil Atlantskega pakta, general Ridgway, je prišel v Videm, kjer je nadzoroval italijanske čete Atlantskega pakta. Iz Vidma je nato general odpotoval v Nemičijo.

nar ostal v deželi za naše potrebe. Razni paraziti in davkarji pa bodo takrat dobili krepko brco — kakor kaže slika.

REZIJA

Pot, ki vodi iz Lišeca na prelaz Karnico, je zelo zanemarjena, saj človek komaj hodi po njej. Zgrajena je bila za časa prve svetovne vojne, ker je takrat služila vojnim roženom. Po vojni, ko je vojaščina ni več potrebovala pa so jo kratkoma zapustili. Če bi se ta pot, ki je danes tako zapuščena in služi le za planšarje, ki imajo na Karnici svojo živino, nekoliko razširila in popravila, bi prav lahko služila tudi prebivalcem Blega potoka. Beli potok nima namreč nobene cestne zveze z Rezijsko, kjer imajo svoj občinski sedež in se morajo zato posluževati le slabih, gorskih, strmih stezic. Če bi bila pa popravljena omenjena pot, bi bilo prihranjenega mnogo truda in tudi časa. Pa ne samo to. Tudi za podvig turizma bi mnogo pripomogla dobra cesta. Na Karnici so lepi pašniki, kazoni in prijetno planšarsko življenje in marsikak izletnik bi se rad podal v ta idiličen kotiček, če bi vodila tja dobra pot.

BELI POTOK — Končno so se vendarle zganile naše občinske oblasti in dale popraviti šolo v naši vasi. Šola je bila zgrajena po prvi svetovni vojni in od takrat do danes se ni nihče brigal zanjo, niti za najmanjša popravila. Po tolikem času je prišla stavba v obupno stanje in če bi se še odlašalo s popravilom, bi kmalu začela razpadati. Delo so dali na licitacijo in ga je prevzelo gradbeno podjetje z Njivice. Upamo, da bodo šolo temeljito popravili in tudi kmalu, da se bo mogel v njej pričeti pouk že letošnjo jesen.

RAVENCA — Slišali smo praviti in tudi sami smo videli, da so v mnogih občinah na oglašni občinski deski objavljene vse notranje občinske zadeve. Tudi ljudje naše občine bi radi vedeli kako gre z upravo in seveda bi jih prav posebno zanimala bilanca. Do danes nihče ni mogel o tem ničesar izvedeti in zato niti ne vemo ali je občinska bilanca aktivna ali pasivna in to bi vsi radi vedeli. Upamo, da uprava vé, da lahko izpostavi na oglasno desko to »skrivnost«, saj je to javna zadeva in, da bo ugodila čimprej našemu ljudstvu.

BRDO

Naš kamunski konsej e pred kratkim diskutiral domando judi od Brega za sprejeti pod bardski komun to vas. Konsej e zavarnou domando pod pretvezo, ki uzeto pod svojo krilo to vas, to bi muorlo uzeti se njih debite, ki komun od Monteners, kateremu Breg spada, a karik Barda. Te debit on bi bu rat velik za no tako malo uas an takoviš bogi Brježenji no muorejo se reštati ta pod dan komun, ki oni no nejčje reštati pod njim buoh vje se kaj timpa.

GOVERNOVE PROVIDENCE — Pred tremi mjesci so tu našim komunore ložli dan centro di rimboškiment. Prej, ki so ore ložli tuole ne laška propaganda tekaj trobila, ki te se kudalo, ki tu našim komunore to ne bo več dižokupacijoni. Judje so kudali se, ki paje no če biti narete po sindikalni tarifi an lažni- vi laški propagandisti so hodili oku pravič, ki s tjeim djelam naš komun on se če oživiti an diventati dan najbuj te bogatih od provincje. Ma soboto potim smo vidali kake so ble te providenceje governative. Od 200 dižokupanih, ki ve mamó tu našim komunore, so jih uzeli koj 40 an paje so ble po 500 lir podne tjem neoženjenim, 600 lir tjem, ki so mjeili famejo. Ta potané so dajali no skljedno minještre djeloucam, ki na nje ba buojša koj ta, ki so dajali todeski kar so sili raeše judi djelati pod njemi.

Ma kle to nje souse. Pred kratkim so ilencenjali 32 od 40 djelouce, ki so uzeli. Djelouci, ki so proteštali e kapo od djela povjedu, ki no muorejo čakati kak mjesec, zak' governo on pošje soute za indavart jeti z djelam. Tuole to nam jasno kaže kako governo od Roma on prokurá za naše judi an s takim postopanjem governo o nam jasno kaže, ki on o ne mara, ki naši judje no nejta djelo par svej hiši, ma ki no hodita po svjete an ejtako rjeti tu Italiji simpri mankuj judi, ki no čekarajo po naše.

ZAVRH — Pred kratkim e naš vaščan Guido Pincsa se peju z njega moto po Vidme za njega afarje. Tu Vidme e nesrečno trušno tu dan furgončin an spada hudó na tla an se močno udaru na desno nogó an tu muzu. Judje, ki so šli bliz so ga pobrali an ga spravili tu špitau, kjer o bo muoru šcepati za dva tjedna.

PODBRDO — Ljetos mjesca setemberja no če biti 30 ljet, ki e umar tu Slovenski Bistrici (Stajersko) naš vaščan Novak Peter-Skleužičov. Za te, ki no ne vjedó, čemó povjedati, ki ranci Peter

Skleužič tu njega živenu te bi dan človek, ki e se uočinjou dosti merita, ki te jušto, ki no souseje naši judje vjedita, zak' dan tak človek on onorá dosti našč zemjo. Peter Skleužič e na Stajerskem bi dan te parvih, ki e lotou kuintri avstrijskemu dispotizmu za libertat Slovenje. On e fondou no biblioteku an od 1909 e bi na Stajerskem votan za deputada od te provincje. Od 1920—22 e bi nominan za komisarja od governa Slovenske Bistrice. Vos čas od njega živjenja e dosti branu interese od kontadine. Kolaborou e s slovenskim žurnalji »Straža« an »Celjska Domovina«.

Zatuo, in onor takemu znanemu an meritevolju človeku, ki ne dala naša vas, to bi tjele biti dan dovej, ki ljetos in okažjon 30. obljetnici njega smarti, no naše judje se nahordajta nanj an ga onorajo tej, ki o se merita.

TAJPANA

Ljetos ne se parkazala še tu naš komun krompjerjova bóu, ki no ji pravijo »dorifer«.

Najbuj škóde smo mjeili tu Tajpani. Cjele krompjerišča te uničilo an pardjelek krompjerja ljetos par nas on je ta huorša part zgubjen. Smo čakali, ki autoritadi no nam pridita pruoti za morjeti se braniti pruot tej krompjerjovi boli. Drugim krajam, kar ne se parkazala taka bóu so autoritadi hitro providimente uzete s tjem, ki so usjem kolivatorjem dale zadibant arsenjat. H nam njeso paršili še gledat kuo to bi muorlo narditi. Naša ministracijon komunali fin donás na nje nardila ne štampenje.

Nejčemo enjelé mi se tekaj žlunžjati ta na tuole, koj ve uprašamo našim komunskim pohlarjem, ki no se interesajta, zakí to je njih dovej. No pojta tu Videm an pritiskejta na provincjalne autoritadi, zakí no nardita no dižtribucjon gratuito arsenjata.

DEBELEZ — Speranče, ki ta na centralni elektriki, ki so začeli pred časom, no bodita okupani kak čentenaar djelouce, ne zašli. Kar so začeli to djelo te se zdjelo, ki tu našim komunore to ne bo bizunjo hoditi po svjete se djela hledat almanak za dan par ljet. Tale rječ pa ne ostala tej prej, djelouce njeso uzeli an še tezje, ki no so (nih deset usjev) to se zdi, ki no je če poslati ta hiši. Se dan bot ve moremo rečji kako laška propaganda na laže, zakí kar so začeli to djelo se obečali, ki no če okupati usé dižokupane djelouce našega komunore.

VISKORŠA — Pred kratkim so začeli djelati cjesto od Prjesake tu Povjak. To djelo to močno utelo za našo uas, zak' ejtako čemó ošparati dosti fadije an ne bomo mjeili bizunjo več nositi seno an carvá od tega kraja ta na harbatu. Sperajmo, ki tej, ki te začelo ljetos, to mej še finiti prej koj jesen.

GORJANI

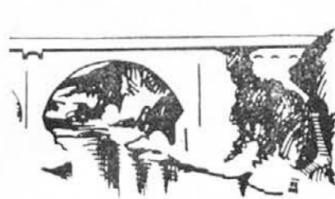
BREG — U četartak 19. junija mjesca ne šla na delegacija osmih može od naše vase tah prefetu tu Videm. Delegacija e vodiu Emil Battolia, ne zaprosila prefeta raj se interesa za razpustiti gorjanski komun, zak' to ga nje bizunjo. Delegacija ne povjedala, ki judje Brega no ne morejo več stati ta pod te komun, zak' njih vas na geografsko spada tu Tersko dolino an zatuo Breg o bi muoru biti priključen bardskemu komunore. Delegacija ne povjedala še tuole prefetu: judje od Brega, če ne bojo poslušani no ne čakajta od njih, ki no plačujeta tase an kar no boju votacijoni, o ne bo šou majedan votuat.

TORJAN

NESREČA PAR DJELU — Naša vaščanka Kudič (Cudicchio) Emilija, stara 61 ljet, se je zlomila čamparno roko zatuo, ki ne čudno spadla par razdeljevajnu molarjevega listja kavaljerjam. Nesrečno staro so pejali tu špitau u Čedad, kjer se bo muorala zdraviti najmanj tri tjedne.

MAZEROLE — Pred kratkim naša vaščanka, mlada hčeratica Marija Cenčić je pobjerala čeršejnje z drevesa na vartu svoje hiše, za se jih najesti. Par pohjeranju pa uboga hčeratica je narodno stopila na vejo, zgubila ekuobilrijo an spadla na tla. Domači so jo hitro pobral an jo pejal u Čedad tu špitau, kjer so mjeidih konstatiraj, de se je zlomila de-

IZ NAŠIH VASI

slo roko. Bo muorla se zdraviti tri tjedne.

AHTEN

PORCINJ — Nek domačin, ki za njega študeh ve ga souseje poznamo on se rado spušča med judni za blatiti naš žurnal an ga pokazati tej no rječ pruibido, ki to bi ne smou jo brati, kudoč, ki mi smo tekaj nazat za ne vjedati, ki »Matajura« to je dan žurnal autorizan od videmskega tribunálja an ki autoritat ne autorizala to publikacijon pru zatuo, ki na rikonjoši, ki mi smo Slovenji.

Te človek on se zadibant trudi flat zgubjati, še če te inkarik so mu ga dali največji poglavarji njega partida. Te buj, ki on zberi drugi meštjer, meštjer buj onešt an ne hodi lagat po naši vasi.

SUBID — Pred kratkim e paršou tu našo vas raprezentant od išpektorata od agrikulture u Vidme. Zbranim možam naše vasi e jim naredu dan diškorsó oré čez našo koperativo. Tu njega diškorsó e močno hualou komišjon od koperative an judem pravou, ki no podpíšta no dikjaracijon zakí na reštej tu koperativi simpri ta komišjon. Judje pa njeso tjeli ga poslušat an so jasno povjedali, ki oni ro če lo novo komišjon, zakí ta, ki na ma tu roke našo koperativo na njema kompetenceje.

PODRATA — Pred kratkim ne šla na komišjon od naše vasi tu Videm za prosit provincjalne autoritadi, ki no hitro rešita facendo od naše vasi, zakí na bodi čim preje priključena fojdskemu komunore. Sperajmo, ki ta domanda na bodi dan bot za simpri uzeta tu konsideracijon.

PODBONESEC

KALA — Ljeta 1946, ljudje naše vasi so nardil prošnju autoritadi za de bi končno rešil uprašanje cješte, ki bi nas povezala z dolino. Šlo je za zgradit cjesto, ki med našo vasjo, bi povezala tud' Črni vrh z Zapotokom. Naši ljudje so spravili približno 52 taužent lir za uzdaržat no part tistih stroškou, ki so bli potrebni za nardit načart (proget), ki ga je potlé naredu inženir Giorgetti. Tist načart so ga rade voje sprejel usi trije zaselki naše vasi, ki štejejo 28 družin.

Na konseju naših poglavarjov, podbo-neški šindik je prosil našega konsejerja, če tist načart je bli naret po želji naših ljudi. Vjeste ka je odguoriu naš raprezentant? Je povjedu, de tistega prožeta mi njesmo kontent an takuo šindik je dau nardit drugega. Sadá ne vjemó, če so tuo nardil zavoj tegá, ki njemajo voje nardit cješte al' pa zatuo, ki mažo namjen stort plačat še sudu našemu komunore an našim ljudem. An na smijemo pozabiti, de ljudje iz Kal so bli zlo jezni na tako zaulečevanje sa tuole priča, de 21 družinskih poglavarjev so podpisal pruot, de bi se nardiu nou prožet. Al' je takuo, ki brani naš konsejer in-

SREDNJE

Kamunski konsejerji srednjega pred pretorjam

Dne 20. junija so se muorli pred čedadsko preturo zagovarjati kamunski konsejerji našega kamuna Durjava, Podstrenja, Lavretič, Manih an kamunski sekretar Dorboló, ki je liansko ljetu bli u službi u Srednjem. Tistim gospuodam so nardile denuncjio Angela Ruta, Tomazetič Marija, Markič Kristina usé iz vasi Raune, ki so kupe z drugimi ženami 8. zenarja demonstrirale pruot kamunskemu konsejjo za de bi poskarbjeu, de naj zgradijo cjesto, ki naj bi vezala Čbilco z dolino.

Demokristjanski propagandisti so nimar objubuvali ljudem, malo čajta pred votacijoni, de b'udó dal cjesto zgradit, kar pa so votacijoni pasale, so na tisto djelo pozabili takuo kakor na dosti drugih djel. Zavoj tegá, ki nekatjeri kamunski konsejerji so bli pruot, de bi se zgradila tista cjesto, so naše žené šlé na kamun svoje pravice braniti. U tistim čajtu se je gočilo, de nekateri kamunski konsejerji so rokó ložli okouol naših žen an jih otukli, sa je sam mjeidih mogu konstatirat njehe rane. Zatuo so žené denuncjale tiste može.

Takuo smo 20. junija vidli na čedadski preturi tele »heroje« na zatoženem stolu. Prej, ki se je pa začeu dibatiment, so uprašali naše žene, če čejó nazaj po-

terese svoje vasi? Če ne zna buojšega djelat za našo vas, lahko ostane nimar na svojem duomu, zak' takih ministratorjov jih njesmo potrebni.

SE ENO DRUGO MUORMO POVJEDAT — Gre nimar za našega konsejerja. Pretkelo zimo, takuo, ki usi vjeste, je padlo dost snega. Governo je našemu komunore pošju denar, de naj bi bli razdeljen po vaseh med ljudni, ki so snje od cjest zmetal. Naš kamunski konsejer za tuole se nje neč brigu an namesto, de bi šu na kamun se interesirat, je po vasi igrou na tombolo z otročiči, ki mažo 6 ljet an takuo od tistega denarja naša vas nje videla niti adnegá souda. Takí so ljudje, ki smo pošjal na kamun naše interese braniti.

— J. K. —

FOJDA

Usjem je znano, de u našim komunore to je na stara cjerkvica zgrajena ljeta 1400 an ki se kliče cjerkou Sv. Petra Slovenov. Ta cjerkou, ki je takuo stara an ki noter ima zlo ljepe piture, od tistih časou na je popounoma zapuščena. Al bi ne bla dužnost našega šindika skarbjet za de bi bla ta cjerkou postrojéna an branjena kot nacionalni monument? Tuole so že več judi uprašal, posebno tisti, ki se zastopijo gor mez arkiteturo.

PODCERKEV — Pred dvemi tjedni so pejal u čedajski špitau našo vaščanko Augustino Borgnolo, ker je bla zadeta na naglo od hudih bolečin u trebuhu. Ubogi ženi so hitro operacijon nardili zak' je mjeila peničito an ernjo. Žená je prestala dobró operacijon an usé je kazalo, de bo hitro ozdravila an se varnila na duom h svoji družini. Na žalost pa nje blo takuo. Par dni po operacijoni žená ne ba zadeta od žučnega napada an takoviš te jej raztargalo štike par rani an malo potlé je umarila an zapustila moža an sina. Funeral so ga nardila u naši vasi.

SV. PETER SLOVENOV

NAJSTAREJŠA ŽENA NAS JE ZAPUSTILA — Pretekli tjejan je umarila gospa Kukovac Faustina, ki je bla stara 99 ljet. Ta žená je bla najstarejša od cjelega našega okraja. Rodila se je skoraj pred 100 ljeti u Sacile, an je poročila našega vaščana an tle par nas živje-la use skuozí do svoje smarti. Par pogrebu je blo dost ljudi, zak' pokojna gospa je bla zlo poznana an parljubljena med našimi ljudmi. Trugo so nesli na ramah od stare cjerkvice sv. Kvirina, od tle naprej pa so pejal na pogrebem avtomobilu od Vidma na britof, kjer ima družina Kukovac svojo grobnico.

DOLENJI BARNAS — Pred kratkim je umaru naš vaščan 75 ljetni Dorboló Dusac, oče našega kamunkega sekretarja. Mož je bli zlo parljubljen med ljudmi an zatuo je blo tud' dost ljudi, ki so

tegniti tožbó an se pobotati z obtoženci. Po dough akordah so nazadnje žené pristale, de nazaj potegnejo denuncjio an takuo se je usé končalo. Konsejerji, ki so bli obtoženi so rade voje sprejel, zak' so vjedli, de bi bli sigurno štrafani, zak' lec na preturah se rišpetá buj, ku u našim komunore. »Herojia«, ki so tukli naše žené so muorli plačjat pa usé speže an škodo, ki so jo žené tarpjele. Mislemo, de tela je uséglih ena ljepe lecion za tiste, ki mislejo djelat z nama tuó kar se jim zdi. Lec štrafa tud' konsejerje, žapané an sekretarje, če ne spoštujeto ljudi. Njesmo vič u tistih čajtah, kar so z manganelom tukli fašisti, zatuo naj se lepuc zapomnijo prepotenti kamunski muožje, de oni so bli klicani od ljudi na kamun, ne de bi jih tukli kar jim prašajo svoje pravice, ampa so tam za služiti svojim občanom.

K. J.

V cjerkvi Sv. Pavla je brau novo mašo naš vaščan gospuod Krizetič. Gospuod Krizetič je študiu za misjonarja u Trentu. Par tistemu slavju je blo puno ljudi tud' iz drugih krajov naše okuolice. Novomašniku se tud' mi pridružujemo za mu voščít puno sreče u novem stanu, ki se ga je zbrau.

ga spremil h zadnjemu počitku.

AZLA — Zakoncama Battaino Guido an Birtič Rini je parneslo puno vesejá u njihovo družino rojstvo male čičice. Novorojenki želimo puno sreče u njenem življenju, mladi materi pa puno zdravja.

DREKA

SMART NAŠEGA DOMACINA NA JUŠKI ZEMLJI

Pred dvemi tjedni je šu tu Svico na djelo naš vaščan 18 ljetni Krajnik Silvio iz Dolenje Dreke. Tjejan dni buj poznó so domači Silvija Krajnika dobil telegram, de njih sin je umaru u nekim švicarskim špitale. Uzrok smarti tega ubogega mladega puoba naj bi bla cjestna nesreča, ki se mu je dogočila par dni potlé, ko puob je paršu u Svico.

Novica o taki hudi nesreči je zbudila veliko obžalovanje po usjev vaseh našega kamuna. Tudi mi žalujemo z družino, ki je bila takuo huduo zadeta.

PRAPOTNO

Pretkelo nedejo je paršou na romanje na Staro goro puno ljudi iz leške fare iz Rečanske doline. Maša je bla ob 11. uri an leški pjeuski zbor je pjeu ljepe slovenske cjerkvene pjesmi, de je blo velik vesejé ga poslušat. Tud' Furlani so redi poslušali slovenske pjesmi, še buj radi so poslušali pa tisti beneški Slovenci, ki jim u njihovih cjerkvah trikoloristi an oblasti ne parpustijo ustarovit slovenskih pjeuskih zborou. Po končani naši so romarji šli u oštarijo an tle so pjeu tud' slovenske narodne pjesmi. Ljudje Stare gore bi željel, de bi še kdaj preršili pjeuci iz Les, ker so takuo lepou pjeu.

Tud iz Goriškega an Tržaškega pride večkrat na Staro goro na božjo pot puno Slovencu an teli parvabjio več ljudi iz Beneške Slovenje, zak' vjedó, de buodo ob tisti priliki lahko poslušal slovensko pridgo an slovenske pjesmi, ki jih na domačih cjerkvah ne morejo.

ŠT. LENART

Pretekli tjejan je umarila naša vaščanka Angelina Bledič stara komaj 62 ljet. Pogreba se je udeležilo puno ljudi. Družini rance Angeline naše sožalje.

CEDAD

»DVATISOCLETNA« KULTURA — Njesmo pričakovali, de obstoja u 20. stoletju še taka civilizacija med italjanskimi šovinisti, ki živijo u glaunim centru Slovenščine. Italija je velika dažela, a takuo nesramnih ljudi, kot so tisti šovinisti mislemo, de jih ne ušafamo nikjer. S tjem ne mislimo žalit spoštovane čedajske citadine ampa samo tisto skupino nesramnih smrkaucou, ki so nam dotró poznani, zak' se ob večerih ustavljajo pred sedežem DFS na Sv. Ivana trigu an mažejo hišne urata. Tisti so adná tistih band, ki sovražijo Slovence an zatuo so jim na poti urata te slovenske organizacije. Mi se tistega ne jezimo ampa jim povjemo, de jih štejemó med peš, zak' samo psi djelajo take reči za usakim vogalom.

GRMEK

KOSTNE — U saboto 21. junija se je oženu naš vaščan Trušnjak Valentin (Polentar po domačim). Poročil je Kjabaj Ciciljo iz Gorenjega Tarbija. Mlade mu paru želimo puno sreče, zdravja an veselega življenja.

TRUŠNJE — U saboto 21. junija se je ponesrečil par djele naš vaščan Trušnjak Anton (Solc). Anton je arzklavu njeki hlod an par tem djele se mu je skjera spodarskenla an mu skoraj proč odsjekla parst kazalec na čeparni roki. Troštamo se, da se mu bo parst nazaj zace-liu an želimo mu, da bi preca ozdravel.

POŠTA

NADIŽEVEC — Vašega članka ne moremo objaviti, ker je brez podpisa. Način opisovanja vaših razner nam pa zelo ugaja in zato presimo, da nam pošljete vaše ime, ker naš list ne objavlja anonimnih člankov ali pod psevdonomom. Pod psevdonomom bi lahko objavili članek samo, če vemo za vaše pravo ime. Oglasite se kmalu in še kaj napišite.

RUDAR V BELGIJU — Tudi vam ve-lja isto kot Nadiževcu.

J. V. - SV. PETER SLOVENOV — Na žalost vam moramo sporočiti, da ne moremo preskrbeti Androvičevega »Italjansko-Slovenskega in Slovensko-Italjanskega slovarja«, ker jih ni več v prodaji. Merča bo prišla s časom kakšna prilika in tedaj vam bomo sporočili do koga se lahko obrnete. Verjetno pa bo izšla druga izdaja tega slovarja.

Simon RUTAR

Opisovalec naše zemlje
(1851 - 1903)

Lansko leto, dne 12. oktobra, je poteklo 100 let, odkar se je v vasi Krnu pri Tolminu rodil zgodovinar, arheolog in zemljepisec Simon Rutar. Bil je sin preproste kmetiške hiše, gimnazijo je študiral v Gorici, filozofijo v Graecu, nato pa služboval najprej kot suplent v Gorici, od koder pa je že po treh semestrih odšel v Dalmacijo. Kot znanstvenik in odlični pedagog si je kmalu pridobil velik sloves in postal leta 1883 šolski nadzornik za Split, čeprav je dobil naslov profesorja šole naslednje leto.

Simon Rutar je dobil profesorsko mesto v Ljubljani leta 1888 in tu je služboval do svoje smrti. Leta 1892 je dobil državno podporo in dopust za potovanje v Italijo in Grčijo. Po vrnitvi s tega potovanja je začel bolehati, zdravil se je dalj časa v Gorici, v roči od 3. na 4. maja leta 1903 pa ga je v Ljubljani tragična nesreča ugrabila slovenskem narodu. Ob sveči se mu je vnela obleka in zjutraj 4. maja so ga našli s strašnimi ekzemplarji mrtvega na njegovem stanovanju.

Simon Rutar je bil kot zgodovinar, arheolog in zemljepisec tako temeljit v vsaki stroki, da človek ne ve na katerem polju bi mu dal prednost. Že njegov prvi večji spis »Topografija goriške dežele za časa Rimljanov« lepo združuje zemljepisne in arheološke elemente. Vsaka njegova zgodovinska študija poudarja geografske osnove in geografsko okolje, v katerem se je to ali ono dogajalo, enako pa opozarjajo njegovi geografski spisi vedno zopet na spremembe, ki jih je povzročil v zgodovini človek.

Njegove razprave obravnavajo s posebno ljubeznijo starejšo zgodovino Slovencev. Leta 1875 je vzbudila v »Soci« posebno pozornost razprava o razmerah med Slovenci in Langobardi. Pridružili so se ji pozneje n. pr. spisi: »Jedinstvo slovenskih dežel od VII do XIII stoletja«, »Slovenske naselbine na Furlanskem«, »Kako važnost imajo Pavia Dijaškona knjige «De gestis Langobardorum» za starejšo zgodovino Slovencev (Letop. Mat. Slov. 1885) in še drugi. Snov iz starejših zgodovine obravnava tudi sestavek o dogodkih v Dalmaciji za dobe preseljevanja narodov, ki ga je napisal za knjigo »Dalmatiens« v zbirki »Die oesterr. ungar. Monarchie in Wort und Bild« (Dunaj 1892). Med njegovimi manjšimi spisi naj omenimo opis Črne gore (Lj. Zv. 1883) »Vodne razmere na Notranjskem (Lj. Zv.), Goriški Kras (Učit. tov. 1892-93), Rakovska dolina in Cerkljarsko jezero (Plan. vestnik 1900), opisa Aten in Carigrada (Lj. Zv. 1894-96), številne potopise in črtice iz Italije, Grčije, Turcije, Bolgarije in Srbije; vse to so sadovi njegovega študijskega potovanja po sončnem jugu. Zelo rad je opisoval kako posebno naravno lepoto slovenske zemlje n. pr. Bovško sotesko (Lj. Zv. 1884) in Gosposvetsko polje z njegovimi zgodovinskimi spominji (Lj. Zv. 1890). Vrsto svojih zgodovinskih razprav in člankov je zbral v knjigi »Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriške in gradiške« in v knjigi »Zgodovina Tolminskega«.

Simon Rutar je prepotoval vsi Primorsko in teležil zgodovinske in zemljepisne podatke, popravljal popačena krajevna imena in podobno. Sad tega marljivega dela so štiri dragocene regionalne monografije Primorja, ki imajo še danes veliko vrednost. Takrat je Slovenska matica začela izdajati monumentalno delo »Slovensko zemljo«. Tam je objavil »Goriško in Gradišansko in Trst in Istro«. Naj omenimo poleg Goriške in Gradišanske še spis »Samstvoje mesto Trst in mejna grofija Istria« ter »Beneško Slovenijo« leta 1899.

Tudi kot arheolog je Rutar dosegel lepe uspehe in je objavil prvo slovensko arheološko terminologijo s 70 izrazi. Bil je konservator dunajske »Centralne komisije za preiskovanje in ohranjanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov« in kot tak je poročal o predzgodovinskih in rimskih najdbah v slovenskih krajih.

Vsestranski kakor je bil, je posegel tudi v narodoslavlje. Zbral je narodne pesmi in drugo narodno blago in tudi pisal o narodopisnih stvarih n. pr. o kralju Matjažu v slovenskih narodnih pesmih in pripovedkah (Dun. Zvon 1879) o pripovedkah o morju (Dun. Zvon 1880), o pripovedkah o knezu Pes Marku (Ljubljanski Zvon 1883).

Nikakor ne smemo pozabiti njegovega

vrzalnega delovanja. Že leta 1882 je izšel na Dunaju njegov prvi učbenik »Domoznanstvo poknežene grofije Goriške in

SIMON RUTAR

Gradišanske za meščanske šole in učiteljšča in »Zemljepis za spodnje in srednje razrede avstrijskih srednjih šol« katerega pa ministrstvo ni hotelo potr-

dit, ker je Rutar v njem rabil fonetično pisavo krajevnih imen.

Simon Rutar je z budnim očesom zasledoval domače in tuje zgodovinsko in zemljepisno slovstvo. V svojih razpravah in knjigah je opozarjal na tuja mnenja in jih zavračal, če so bila napačna. Bil je pa vselej vljuden in znanstvenemu boju, odkrit in dosleden branilec resnice. Njegovo temeljitost so navsezadnje priznali tudi italijanski zgodovinarji. Tako se n. pr. Pietro Savini, ki je verno nadaljeval delo tržaške protislovenske zgodovinske šole, sicer huduje, da je Rutarjeva razprava o slovenskih naseljih na Furlanskem izšla leta 1891 celo v italijanskem prevodu — ne ve, da je ta prevod priredil prvoborec beneških Slovencev, monsignor Ivan Trinko — o Rutarju samem pa pravi, da je bil »mož temeljitih študij toda ne dovolj trden jezikoslovec in prestrasten ljubitelj svoje narodnosti«. Rutar ni nikdar trdil, da je jezikoslovec, uporabljal je le zaključke do katerih so prišli jezikoslovci glede slovenskih krajevnih imen. Da mu pa očitajo Italijani preveliko ljubezen do lastnega naroda je najlepše spričevalo za njegovo stremeljenje, za njegovo nenehno iskanje pravice in za njegovo pogumno obrambo pravic slovenskega ljudstva ob Adriji in Soči. Rutar je našel tudi drugo veliko priznanje. V posebno veselje mu je bila počastitev s strani Srbske akademije znanosti, ki ga je v zahvalo za njegove zasluge imenovala svojim dopisujočim članom.

Slovensko ozemlje v IX stoletju

V IX stoletju je bilo ozemlje, na katerem so živeli Slovenci, zelo razsežno. Zanimivo je kako vse so takrat imenovali Slovence. Ta imena izvirajo vsa iz enega samega korena, dobijo pa drugačno obliko, tako iz slovanskih, kakor neslovanskih virov. Primer: Slovenska zemlja (Nestorjeva kronika), Slovenske strani (Zivljenje sv. Metoda), Slavina, Slavica, Slavica, Slavica, Slavica, Slavica regio, Slabiana (Safarik). Tako razni pisatelji navajajo razna slovanska ljudstva z različnimi imeni: Sloveni (Nestorjeva kronika), Slovenski rod, Slavini, Slavi, Slavi. Enake oznabe najdemo tudi v dokumentih, ki govorijo o teh ljudstvih in o popolnoma slovenskih ozemljih. V VIII in IX stoletju najdemo naslednje nazive za slovenske dežele: Slavina, Slavonum, Slavorum patria (partes), Slavonum Provincia (regio) (Paolo Diacono).

Že v IX. stoletju so bili Slovenci pomešani z drugimi narodi, zlasti v obrobni krajih. Njihova najvažnejša dežela je bila Koroška ali Karantanija, za njo pa Panonija. Da je bila Koroška slovenska dežela, dokazujejo razni dokumenti, pa tudi če bi teh ne bilo, bi njen slovenski značaj dokazovala razna imena rek, gora, vasi in krajev, ki so v rabi še danes, čeprav se je slovensko prebivalstvo ohranilo le v južnem predelu.

Da so Slovenci prebivali tudi na Kranjskem že mnogo pred tem časom, ni potrebno dokazovati; že Paolo Diacono jo je imenoval: »Domovino Slovencev«. V IX. stoletju najdemo Slovence tudi v severni Istri in v tako imenovani Vzhodni Furlaniji, ki jo poznamo pod imenom »Beneška Slovenija«. Tudi za to je dovolj omeniti »Zgodovino Langobardov«, ki jo je spisal Paolo Diacono. Ta zgodovinar nam tudi pripoveduje, da so se Slovenci pomaknili celo v furlansko ravnino, kar potrjujejo tudi imena raznih krajev, o čemer smo že pisali v zvezi s slovenskimi kolonijami v Furlaniji.

Slovenska je bila tudi Spodnja Avstrija med rekama Inn in Donavo. To nam potrjuje tudi jezikoslovec iz Beneške Slovenije Guyon Bruno, ki v svoji knjigi »Slovenske kolonije v Italiji« pravi, da Pustriška dolina, ki se nahaja danes pod Italijo, in katere prebivalstvo je nemško, ni nič drugega kot »pusta dolina«. Slovenci so živeli razstreseni tudi v dunajskem gozdu in na Štajerskem, o čemer pričajo številna krajevna slovenska imena. Iz tega izhaja torej, da so živeli Slovenci v IX. stoletju razstreseni po Štajerskem, Kranjskem, v Istri, na Koroškem in v Beneški Sloveniji ter tja do vključno Spodnje Avstrije. To je bilo vsekakor zelo razsežno ozemlje, ki pa

Nekaj o imenoslovju Beneške Slovenije

Imenoslovnih študijev v Beneški Sloveniji nimamo mnogo in tisto malo kar jih je, imajo le malo znanstvene vrednosti. Delo Bruna Guyona (Slovenski element) je preveč splošno; ono od Musonija (Krajevna imena in slovanski element v Furlaniji) se nanaša skoraj izključno na Nadiško dolino in Furlansko ravnino, ter ne obravnava snovi metodično. Samo pri slovenskih učenjakih kot so Rutar in Tuma najdemo opombe, ki se nanašajo na ozemlje med Nadižo in Terom ali točneje na gornjo Tersko dolino. Vsekakor gre za razlago več ali manj znanih imen. Študij imenoslovja pa bi se moral baviti tudi s podrobnim raziskovanjem izvora krajevnih imen v posameznih predelih in celo v posameznih vaseh. Iz proučevanja teh, bi lahko prešli z večjo gotovostjo na prvotno obliko krajevnih imen in bi dokazali, da imena v teh krajih izvirajo vsa iz enega samega vira, ki je slovenski.

Imena, ki jih na splošno srečamo, izhajajo ponavadi iz navadnih imen ali vzdevkov in iz imen, ki se nanašajo na fizične ali na morfološke značilnosti zemlje.

Končnice, ki stoje ponavadi s predlogi kraja kot so n. pr.: na, za, pod, ali na, so skoraj vedno izpuščene, ker se nahajajo krajevna določila skoraj vedno v imenovalniku.

Včasih stoji pred krajevnim imenom pridevnik, kot n. pr.: Kniski - Rop; včasih spremljajo imena besedice kot:

ta, to, to u. Primer: ta - pod - dolina; to - u - Plaz.

V dokaz, da so krajevna imena vsa slovenskega izvora, naj navedemo nekaj imen, ki so najbolj v rabi v dolini Černeje v občini Neme. Aj = iz staroslovenskega »gaja. Barca = brdca (brdo); berloh = brlog in pomeni travnik; celo = čelo; dobje = dob (hrast); dou = dol; jeraveca = jereb, jerebica; Pot - Krasni = »pod - Krasa in pomeni kraj pod sklanim robom; Vičavnica = višava (tako se imenuje Dolenja Černeja). Za lješnjak = za-lešnik (kraj, kjer je dosti lešnikov); or - za - Patok = gor - za - Potok; Pot - pečje; ta - nad - Pečje = pod - peč, tu - nad - Peč (pomenijo skalnate predel).

S temi imeni bi lahko nadaljevali, pa mislimo, da je dovolj kar smo navedli v dokaz naših trditev. Morala bo teh nekaj vrstic pripravilo koga, da se bo lotil podrobnejšega proučevanja raznih krajev v Beneški Sloveniji.

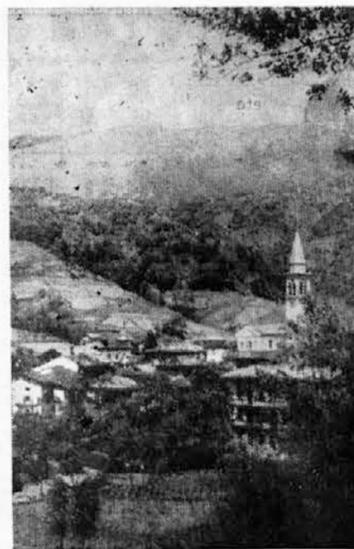
NAŠI LJUDSKI OBIČAJI

IVANSKI KRES

Eden najznačilnejših slovenskih ljudskih običajev, ki so ga ohranili beneški Slovenci do današnjih dni, je Ivanjski kres. Ta običaj je razširjen po vsem slovenskem zapadu razen na najzapadnejšem robu slovenskega ozemlja, v nekaterih vaseh Terske doline, kjer zakurijo kresove na »piérnahte« (Tri kralje).

Ivanjski kres zanetijo na kakšnem vzišenem mestu, da ga lahko vidijo tudi po drugih dolinah. Ko poiščejo primeren prostor, se zbere otročad in gre od hiše do hiše prosit drva za Ivanjski kres. Vsaka družina dá rade volje butaro ali dve murvovih vej, ki prav prijetno prasketajo na velikem kresu. Ko zberejo dovolj drv, jih nosijo na določen prostor in potem mladinci naredijo velikansko grmado. Ko se zvečeri zažgo kres in ob njem se zbere skoraj vsa vas, včasih tudi več vasi skupaj. Medtem ko kres gori, zvone z vsemi zvonovi vkup, streljajo in pojejo tradicionalne pesmi. Posebno razposajeni so ob tej priliki otroci, ki skačejo čez ogenj potem ko pojema in vzklikajo, da se veselo razlega daleč naokoli.

Na predvečer sv. Ivana nabirajo dekleta po travnikih rože sv. Ivana s katerimi potem še isti večer okrase vsa okna in vrata. Ponavadi naredijo iz teh rož in murvovega listja vence ali šopke in jih potem skrbno spravijo. Kadar se bliža huča ura vzamejo lopatico žerjavice in nanjo natrosijo suhih rož svetega Ivana in to postavijo pred hišo, da se dim dviga proti nebu in jim tako obvaruje dom pred strelo. Rože svetega Ivana jim služijo tudi kot zdravilo in pravijo, da imajo večjo moč, če so nabrane v noči kadar goré Ivanjski kresovi.

TAJPANA
V ZAPADNI BENEŠKI SLOVENIJI

General „moštačjar“

(Pravca u garmiškim narečju)

(Nadaljevanje in konec.)

Moštačjar, sadá ki je imú en velik grad je biu spóštovan od usjeh ljudi. Pred njegovim gradom je rastle adno veliko figovo drevo glih takuo, kot mu je bla dana gnada od Kristusa.

Moštačjar je tie lepou an zadovoljno živu pedeset ljet. En dan pa pride h njemu smart ga gledat. Tist dan, ki je h njemu paršla smart, bjela žená s koso, Moštačjarju se nje še rajmalou umrjet an kar jo je zagledu jo je prašu kaj čé od njega. »Po tebe sem paršlá,« je jala smart, »zak' je paršla tud' za té ura za iti u Jozafatovo dolino. Dušica puojde kamar je zaslužila, teluo pa bo na tej zemlji čarvavjelo.« »Rad puojdem za tabo,« je jau Moštačjar, »a želim se najest še ankrat tistih dobrih fig, ki rastejo na nojem dvoru. Vješ smart, jest sem star, an se ne upam iti na figovo drevo an zatuo te prosim, de mi ti nardiš tisto do-

truoto, de mi utargaš an par fig.« Smart je jala, de ja an takuo je hitro šla na črevo. Potargala je malo fig an potlé je tjela iti nazaj h Moštačjarju, pa nje moglá se ganit, zak' gnada, ki je Moštačjar prosu Kristusa an ki mu jo je dau je bla tud' ta, de duo bo šu na njegovo figovo drevo ne bo mogu več dol, čé Moštačjar ne dovoli. Takuo smart je bla tri dni na figovem drevesu an šelé trečji dan je paršu od tuod sv. Peter an je jau smarti: »O ti nesrečnica, kaj ješ že tri dni takuo brez skarbi tiste fige, al' ne vješ, de na taužente an taužente starih ljudi pc svjete čaka tvojo koso.« Smart odgovori sv. Petru takuole: »O ljubi sv. Petar, rješ me iz telega zaudanega drevesa, glej že tri dni ne muora dol.« Sv. Petar je preca vjedu kaj muora tuo bit an je šu hitro h Moštačjarju an ga lepou prosu, de naj se usmili smarti an jo

spusti. »Jaa, je jau Moštačjar, «ti sedni tu: na tist stou, jest pridem hitro nazaj, zak' grem spuščat smart od drevesa.« Sv. Petar je sednu na stcu, Moštačjar je šu pred figovo drevo an je jau smarti: »Vjem, de sem star an de je ura, de me pobereš, a glih donás bi ne tóu iti še od telega svjetá, an čé ti mi objubiš, de prideš pome drugkrat, jest te bom spustiu preca dol.« Smart je odgourila, de je zadovoljna. Takuo je Moštačjar spustu smart, ki je potlé šla preca po nje poti, Moštačjar je pa šu h sv. Petru u hišo. Kar sv. Petar se je naveliču bit par Moštačjarju se je tjeu zadržet an iti, a buočac se rje mogu ganit an takuo je muoru sedet na stolu tri dni. Pride potlé smart an kar vid, de sv. Petar še nimar sedi par Moštačjarju mu je jala: »Kaj sediš takuo brez skarbi na tistem stolu, al' ne vješ, de pred nebeskim uratni čaka na taužente an taužente ljudi tvoje ga ključa, de bi jim ti odprú urata za iti u nebesa.« Sv. Petar je odgouriu, de čé je on ne bi rješ u drevesa, bi nq moglá pobrat po svjete ljudi an jih zagnat pred nebeska urata. »Sadá reš me, de bom mogu iti odprjat urata tjem ljudem,« je nazadnje odgouriu sv. Petar.

Smart je potlé prošla Moštačjarja, de naj spusti sv. Petra. Moštačjar je pro-

su smart, de čé je paršla zaj ura, naj ga pobere. Use se je zgodilo preca, sv. Petar je biu rješén, Moštačjar pa pobran.

Moštačjar pride pred nebeska urata, a sv. Petar mu jih nečje odprjet. »Ti pred Buogam njemaš dobrih djel, kar si prosu tiste norčaste gnade Kristusa si imjeu prosit za zveličanje tvoje duše, kot sem ti biu jest ukazu,« je jau sv. Petar. Sadá Moštačjar prosí sv. Petra, de naj mu samo malo odpré urata, de bo pokukou z glavo u nebesa. An rjes sv. Petar ga je uslišu an odperu mu je urata tká, de je z glavo pokukou u nebesa. Moštačjar je jau, de naj mu odpré še no malo, zak' ne vidi nič. Sv. Petar je še no malo odperu urata an takuo je Moštačjar zagledu na tleh u nebesih njega kapot, tist, ki je biu odeu sv. Petra na svjete far ga je prenašu čez vodo. Moštačjar je skoču u nebesa an sednu na svoj kapot.

Sv. Petar ga je veganju von, a Moštačjar nje téu se ganit. Sv. Petar je šu h Bogu pravit, de je paršu Moštačjar u nebesa an de nečje iti von. »Pusti ga,« je jau Bog sv. Petru, »sa čé je u nebesih sedi na svojim.« An takuo je ostú Moštačjar u nebesih an še donás sedi na svojim kapotu.

ZA NAŠE DELO

Narbujišaj za košnjo

Narbujišaj za košnjo je takrat, kar je začela večina trau an djetelje cvetit. Trava je suokna an lahko digestiva samo do cvetja, potem pa rata lesena an zgubi dosti sostanc. Pru neč se ne par-dobi, če se pusti travo dolgo cajta rast, mjeti bomo rjes malo več sena, a muo-ramo vjedet, de tako senuo je zgubilo sostanco an živina ga ne je rade voje. Duo čé mjet ljepo živino, naj kosi travo raj buj zguda kot pa prepoznó. Metel-ka naj se kosi še prej, ko cvete. Hitro po košnji naj se trauniki polijejo z gnoj-rico ali po njih naj se potrosi guano (umetno gnojilo). Dobró pognojen traun-ik poplača stroške zlo dobro.

Kako dobro nabrusimo koso an sarp

Predno nucate koso ali sarp jih dajte za pou ure u vodo, u katero ste noter zmješali par kapljic žepene kisline ali hudičevó olje. Kar potlé potegnete nih

parkrat z navadno oslo po kosi ali sarpu, boste mjet fino an usé pousod glih ostro. Če leži u tisti vodi kosa tud več kot pou ure ne škoduje, samo dobro je trjeba jo obrisat kar jo von uzamete. Provajta an potlé bosta vidli, kako vam bo kosa sjekla.

Če gre od krave tardo

Če videta, de vaše krave grejo tardo, dajte u vodo kar jih napajate en četart kila Glauberjeve ali grenke soli. Teza pa ne smijete dajat piti breji živini, zak' bi povargla.

Ardečica (rosin)

Ena narbuj razšjerenih boljezni med praseti je ardečica (rosin). To boljezen se jo ušafa po usjeh daržavah Europe. Mikrobo ali bacil tiste boljezni je odkriu ljeta 1885 njemški šjencjat Loeffler. Ardečico parnaša prasetom mikroo ardeci-ce an se ga ušafa tud' par zdravih prasetah. Če praseta njeso zadost močna pruoť tistemu mikrobu, ki je u telesu, posebno u cajtah kar se ura nanagloma spremeni poljete, pridejo praseta hitro do tiste boljezni.

Parvi znaki ardečice se večkrat pokažejo že 24 ur potem, ko se je ura nana-

gloma spremerila. Inkubacija traja tri do štjeri dni. Poznamo tri suorte ardečice:

Nagla ali septikemična ardečica

Če praseta zbolijo za to suorto ardečice, use naenkrat ne jedo več an njih telesna temperatura se zviša na 42 gradu C. Bouna praseta se zarijejo u ste-ljo, se ne spraznujejo ljepo an krepajo že parvi ali drugi dan boljezni. Po navad se parkažejo drug dan boljezni na trebuhu, med zadnjimi nogami, na šiji an uha ardeče magle, ki grejo proč, če jih partisemo s parstam. Druga suorta ardečice je:

Kopriunica

Tud par tej suorti ardečice praseta ne jejo an se jim zviša telesna temperatura. Po telesu se parkažejo kot en soud velike okrogle magle, temno-ardeče ali vjol-časte farbe. Te magle se uzdignejo nad kuožo, takuo, de jih moremo tud s parsti otipat. Trečja suorta ardečice pa je:

Kronična

Ta ardečica se lahko razvija od tistih prejšnjih dveh suort. Znaki kronične ardečice se parkažejo pozno, kar mislemo, de so praseta ardečico že ozdravile. Če majo praseta to boljezen ne rastejo neč, se hitro utrudijo an močno an težkuo di-hajo. Par takem trudu koža rata plava an prase pađe na tla. Ta suorta ardeci-ce se dostikrat parkaže tud potlé ko smo prase rešili s cepljenjem.

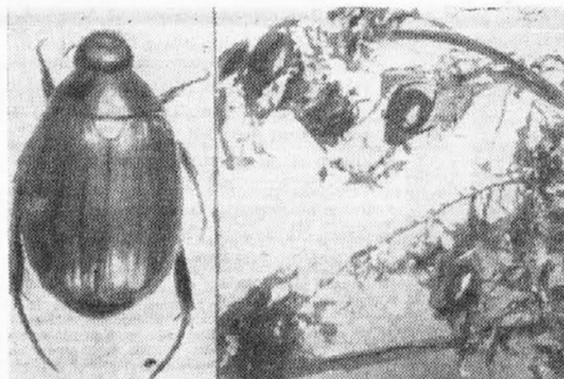
Kar se prasetom parkaže ardečica je trjeba hitro klicat živinozdraunika. Če se praseta cjepi u parvih šestih urah potlé, ki je zbolu, ozdravijo skoraj usi. Cepiti kar so praseta že ardeči pa ne pomaga pru neč. Za varvat praseta pruoť tisti boljezni, je trjeba jih cjepit prej kar so zdravi s vacinom pruoť tej boljezni an takuo za tri do štjer mjesce ne uša-fajo ardečice.

Trtni hrošč

Zlo velik škodliuc naših vinjik je takuoimenovan »trtni hrošč«. Po taljansko telenu škodliucu mu pravijo »anomala delle vitie«. Ta hrošč je pru podoban majskemu hrošču, le da je ta ljepo zele-ne an bliješčeče farbe an dug en centi-meter an pu. Takuo kot majski hrošč, glih takuo tud trtni hrošč razjeda vi-njiki listje an s tjem djela veliko škodo. Ta hrošč razjeda tud sadijsko listje kot so jabuka, čerješnje, kostanj an u časih tud' fižolovo listje. Dostikrat se je zgu-

ojo, de tiste živali so uničile do zadnje-ga lista use sadounjake an vinjike.

Ker tist hrošč djela veliko škodo ga je trjeba uničevat. U časih so ga sadjarji lovil z rokami, a tisto djelo je blo zlo nerodno, zak' hrošči hitro letijo poseb-no kadar je gorkuo. Narbujša rječ za uničit tega škodliuca je »Tiogamm ino-doro« 0,15 par stuo. S tjem se poškropi enkrat al dvakrat vinjike al sadijsko drevje an hrošči poginejo. To škropivo nje strupeno an zatuo se nje trjeba bat, de bi se sadje al zelenjava zastrupila.

Parva slika:
Trtni hrošč al' po taljansko imeno-van »anomala delle vitie«.

Druga slika:
Varh drevesa, katjeremu je trtni hrošč razjedu use listje.

Krompjerjeva plesen (mufa)

Narbuj navadna krompjerjeva boljezen je krompjerjeva plesen (mufa). Ta boljezen pride narvečkrat poljete, kar je dosti deža an uniči pardjelek cjele njive. Na krompjerjevih listih se najparvo parkažejo blijede lise (magle), ki hitro ratajo rjave farbe. Na robu teh lis je na spuodnji strani lista bjeu puh (mah), tuo so trosi. Ta puh se ljepo vidi ob mokri an topli uri an zjutra kadar je rosa. Kadar pa je suha an sočna ura se tuo ne vidi. Tiste magle se ob mokri uri hitro večajo, stebia an listje porjavli an takuo njemamo krompjerjevega pardjelka. Če pride suha ura, se boljezen hitro ustav, zak' bouno listje porjavli, se posuši an odpade proč.

Preda ko vidimo parve rjave magle na listju, škropimo z bordeško brozgo ali s kajšno drugo rečjo, ki je tej podobna. Škropit je trjeba skuoz fin razorsilnik (sprucator), takuo de škropivo pride tud na spuodnji stran listou takuo kot magla. Tisto škropenje je trjeba ponovit usakih 14 dni dok se vidi potrebno.

Tista boljezen se parkaže tud na pomodoro, uničuje se jo dnako kot par krompjerju.

Za spoznat pitno vodo

Zlo važno je vjedat za naše kmete, ki djelajo po gozdovah an senožetah če je voda, ki jo ušafajo po potokah an zvje-relah pitna. Prej ku pit vodo ki je ne poznate če je zdrava, jo muorate prej-skusit na tole vižo, ki vam bomo povje-dal.

Vodo, katero četé prejskusit, dajtejo u adno flašico, noter dodajte no malo cu-kerja, potlé pa zataknite an jo pustite za an par dni stat na svetlem. Če vo-da bo potlé mjala mlječno farbo, ste lahko sigurni, de tista nje dobra za pit an zatuo je tud nagobarna, de se od nje uša-fa kako hučó boljezen.

GOSPODARSTVO

MENJAVA DENARJA

Zlata šterliira	7955
Napoleon	6270
Dclar	648
Sterlina karta	1654
Francoski frank (100 fr.)	140
Švicarski frank	154
Belgijski frank	12,25
Avstrijski šiling	22
Zlato po gramu	816
Srebro po gramu	19

Kup na debelo

ZVINA

		na kg.
Krave	L. 220 do	250
Junci	» 300 »	310
Jenice	» 280 »	315
Teleta	» 460 »	470
Krave za rejo usaka	» 150000 »	185000
Jarčki	» 260 »	270
Kozličí	» 380 »	400
Kozé	» 120 »	140
Ouce	» 170 »	190
Praseta za rejo usak	» 7000 »	8500

ŽITARICE

(usenica - moka - otrobi)

		na kuintal
Ušenica	L. 6000 do	6800
Sjerak	» 4800 »	5400
Ušenična moka	» 8000 »	8400
Sjerkova moka	» 6500 »	6800
Otrobi	» 4150 »	4200

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA

		na kg.
Kokoši	L. 500 do	530
Race	» 520 »	550
Purani	» 500 »	580
Piščanci (usako)	» 90 »	100
Zajci	» 220 »	240
Jajca (usako)	» 23 »	25

SER AN MASLO

		na kg.
M'ekarniško maslo	L. 940 do	1090
Domače maslo	» 850 »	900
Ser do 2 mjesca star	» 420 »	450
Ser čez 2 mjesca star	» 600 »	650

SADJE AN ZELENJAVA

		na kg.
Cerješnje	L. 40 da	70
Solata	» 20 »	50
Zeleni grah	» 40 »	50
Cebula	» 50 »	70

SEMENA ZA TRAUNIKE

		na kg.
Furlanska djetelja	L. 240 do	250
Eneška djetelja	» 190 »	200
Cerfoj	» 260 »	280
Lojeto	» 115 »	120
Trava »altissima«	» 280 »	300

GRADBENI LES

		na kub. m.
Bukovi hlodi	L. 15000 do	15500
Orjevohi hlodi	» 28000 »	30000
Čerješnovi hlodi	» 18000 »	19000
Kostanjovi hlodi	» 10000 »	12000
Jasenovi hlodi	» 20000 »	21000

DARVA ZA ŽGAT

		na kuintal
Bukove darvá	L. 850 do	860
Bukovo oglje	» 3200 »	3500

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajura« (d. z. o. z.)
Dovoljenje videmskega sodišča štev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchest - Gorica

Beneška ljudska pravca: Hvaležni medved

Nekoč je neka mati sedela v senci in šivala, poleg sebe pa je imela v zibelki

malega otroka. Kar naenkrat pritomasi iz bližnjega gozda medved, katerega s:

otrok in mati silno prestrašita in začneta oba na vso moč klicati na pomoč. Toda

medved se ne zmeni za obupno kričanje in se kar mirno približa ženi in ji pomo'i

svojo šapo v kateri je tičal velik trn. Ze-na se pomiri in se usmili medveda in mu

počasi izdere trn, ne da bi mu prizade-jala ljudih bolečin. Ko je bil medved re-

šen trna, vrže otroka na travo, pograbi zibelko in zbeži z njo v gozd. Žena vzame

sedaj otroka v naročje in se strašno hu-čuje na kosmatinca, ker ji je izkazal ta-

ko grdo nehvaležnost. Ni preteklo mnogo časa, ko se medved vrne in prinese ženi

v znak svoje hvaležnosti, polno zibko sladkih in sočnih hrušk, potem pa izgine-